

**"Ловець у житі" як духовна практика:
про рецепцію роману Дж. Д. Селінджера**

Частина I

Стаття присвячена рецепції роману Дж. Д. Селінджера "Ловець у житі" як духовної практики. Авторка бере до уваги релігійний аспект твору, що свідчить про вагомість роману в духовному дискурсі Селінджера.

Ключові слова: Дж. Д. Селінджер, "Ловець у житі", духовна практика, релігійний аспект, юдейська традиція.

Статья посвящена рецепции романа Дж. Д. Сэллинджера "Ловец во ржи" как духовной практики. Автор рассматривает религиозный аспект произведения, свидетельствующий о значимости романа в духовном дискурсе Сэллинджера

Ключевые слова: Дж. Д. Сэллинджер, "Ловец во ржи", духовная практика, религиозный аспект, иудейская традиция.

The article focuses on the J. D. Salinger's novel "The Catcher in the Rye"reception as a spiritual experience. The authoress investigates of the writing religion aspect and proves it was a great importance to J. D. Salinger's spiritual discourse.

Key words: J. D. Salinger, "The Catcher in the Rye", a spiritual experience, religion aspect, Judaic Tradition.

Благослови, душе моя, Господа... (Пс., 102:1)

Духовні пошуки Дж. Д. Селінджера спричиняють цікавість відтоді, як він відгородився від світу стінами свого бункера і на виклики суспільства відповідав винятково своїми творами, відмовляючись від коментарів. Селінджерознавці активно досліджували релігійний аспект творчості письменника, зокрема вплив на його світогляд східних релігійних вчень: дзен-буддизму й індуїзму [1]. Та поза їхньою увагою донедавна лишалася юдейсько-християнська складова світогляду Дж. Д. Селінджера, а в контексті духовного самовизначення автора досі не розглядався його канонічний твір – роман "Ловець у житі" (1951). Сучасний російський літературознавець Б. Фаліков, що вдається до цілісного осягнення духовних пошуків Селінджера з урахуванням впливу християнства, наразі теж не надає особливого значення його

роману [2]. Дана стаття присвячена рецепції релігійного аспекту "Ловця у житі" і має на меті довести вагомість роману в духовному дискурсі Дж. Д. Селінджера.

З *духовною практикою* твори Селінджера порівнює російський науковець А. Астватцатуров. Коментуючи функціональність предметного світу у прозі Селінджера, А. Астватцатуров зауважує спростування антропоцентричного погляду на реальність, що змушує читача подолати межі власного "я" і зумовлює непродуктивність моделей традиційної інтерпретації [3, с. 57]. До такої ж думки схиляється і Б. Фаліков, зазначаючи ставлення Дж. Д. Селінджера до власної творчості як до релігійного акту, засобу духовного вдосконалення і духовного наставництва [2].

В романі "Ловець у житі" сповідь Голдена Колфілда також репродукує набуття героєм духовного досвіду, що має автобіографічний характер¹ і може бути сприйнятий з погляду декількох релігійних традицій, що їх практикував Дж. Д. Селінджер. На *юдейський контекст* рецепції твору вказує "кельтсько-семітське", як і у Глассів, походження Голдена [5, с. 104], що дзеркально відтворює історію родини Селінджера, мати якого, ірландка, вийшла заміж за єврея і прийняла юдаїзм. Стан відкинутості Голдена² пояснюється статусом "полукровка", що, за словами доньки письменника, не давав можливості Селінджеру почуватися "своїм" ні серед католиків, ні серед юдеїв³. Суспільна позиція Голдена, котру критики традиційно визначають як нонконформізм, свідомий вибір героя бути поза грою (за межами футбольного поля, фехтувального турніру, шкільного рейтингу і т. п.), пов'язана з його *духовною ідентифікацією*: належністю до національної меншини, де він завжди знаходиться "на другому боці – на боці слабших" [5, с. 17], і перебуванням поза релігійною спільнотою, на чії запити він змушений зізнаватися в тому, що не католик [5, с. 104–105]. Опосередковано Голден порівнює себе з Юдою, що після смерті Христа наклав на себе руки [5, с. 94], бо відчувається так само відкинутим і винним у порушенні світового ладу. Не випадково Голдену доводиться пережи-

¹ За спогадами М. Селінджер, у розмовах із друзями, а також у листі до Е. Мері Дж. Д. Селінджер називав свій твір автобіографічним [4, с. 6].

² "По-перше, батько й мати в мене різної віри, – зауважує Голден, – і всі діти в нашій сім'ї вдалися атеїстами" [5, с. 94].

³ М. Селінджер зазначає про марні спроби батька повернутися до свого єврейського коріння, оскільки за юдейською традицією він не вважався галахічним євреєм [4, с. 6].

ти смерть молодшого брата Аллі у віці бар-міцві⁴. Втрата Аллі постає його ініціацією у доросле життя, змісту законів якого Голден не розуміє, позаяк не може збагнути доцільності світобудови [5, с. 153], тому і прагне затриматися в дитинстві⁵. Відчуття нелегітимності власного існування поширюється Голденом на увесь світ, де кожен син людський постає *байстрюком*: лексемою "bastard"⁶ Голден найчастіше позиціонує себе і загалом людське ество. В процесі духовного самовизначення нонконформізм Голдена видається вимушеним. Відповідно до семантики *імені*⁷ Голден *приховує* свою *сутність* від однолітків, учителів, випадкових знайомих, прикривається від надмірної уваги мисливською шапкою [5, с. 21], уникає ситуацій, що викривають його походження,⁸ змінює свій справжній вік [5, с. 18, 137, 138] і своє ім'я на нейтральні: Рудольф Шмідт [5, с. 57] або Джім Стіл [5, с. 72, 89]. Втрата імені, тобто ідентичності, що її довелося пережити Селінджеру, є "родовим прокляттям" усіх дітей Колфілдів. Історія успіху Голденового старшого брата Д. Б., відомого письменника, котрий "переїхав у Голлівуд і продався, мов повія" [5, с. 78], певно, знехтувавши своїм ім'ям, нагадує творчу долю Селінджера, що після першої ж публікації мусив приховувати своє єврейське ім'я Джером (успадковане від пророка Єремії) і підписувався як "Дж. Д."⁹. У романі щоразу нове друге ім'я з'являється й у Фібі Колфілд: замість єврейського імені Джозефіна, що відсилає до одного з синів Ізраїля – Йосифа, вона послуговується ім'ям героїні своїх оповідань Везерфілд, що підсилює ірландське прізвище Колфілдів [5, с. 144].

Часовий вимір "Ловця у житі" має кайротичний характер, що співвідносить його не лише з подіями Різдва Христового, напередодні якого

⁴ Бар-міцва́ (בָּרְמִיצְוָה) – давньоєвр. "син заповіді") – хлопчик, що досягає віку 13 років й одного дня і відтоді вважається дорослим та зобов'язаний виконувати усі релігійні заповіді.

⁵ Докладніше про це йшлося у попередній праці [6, с. 170–171].

⁶ Bastard – англ. "позашлюбна дитина, дитина з вадами"; "байстрюк" [7, с. 29].

⁷ Holden – пох. від "hold" – англ. "утримання, опора, охорона, захист, укриття".

⁸ Голден утримується від користування громадським транспортом на Медісон-авеню, пригадавши діда з Детройта, який "щоразу вигукує номери вулиць, коли їдеш з ним у клятому автобусі" [5, с. 139]. В такий спосіб Дж. Д. Селінджер згадує в романі про власного діда, що відчутним єврейським акцентом, неприйнятним на центральних вулицях Нью-Йорка, змушував його ніяковіти [4, с. 7].

⁹ Зміна імені і прізвища, зазначає М. Селінджер, була звичайною справою серед американських євреїв середнього класу, чиє походження загрожувало їм суспільною дискримінацією [4, с. 7].

відбувається дія роману, й зі старозавітною історією створення світу. Точкою відліку в Голденовій ретроспекції минулорічних подій і останнім днем перебування героя в Пенсі є *субота* – сьомий день, що за юдейською традицією має бути присвячений Богові і передбачає *утримання* від будь-яких дій, що змінюють *матеріальний* світ, з огляду на святість Творця і Його творіння (Вих., 20:8–11). Шабат¹⁰ вважається днем *духовної праці*, молитви і поклоніння Господу, що освячує плоди людських справ "шести днів творіння" і визначає наступний життєвий цикл людини. Відповідно до юдейської традиції субота увиразнює світобачення Голдена і зумовлює його подальший шлях. Довершеність творіння Божого Голден убачає в гармонії природи. Сніг, що випав останньої суботи в Пенсі, вибілює не лише землю, а й плоди людські, надаючи їм чистоти та гармонії, тому Голден *утримується* від того, щоб порушити цей спокій¹¹. У суботу, що освячує світовий лад, він замислюється над питанням "Куди ж діваються качки, коли все озеро вкривається кригою?" [5, с. 21], аби віднайти своє місце у гармонії світобудови¹². В юдейському контексті це питання – про Землю, Обіцяну Богом обраному народові для здійснення його духовного покликання у матеріальному світі. Згідно з юдейськими уявленнями, усе, що створив Господь за п'ять днів, існує за закладеними Ним законами природи, людина, створена на шостий день, сама здатна творити і є активним співучасником Творця. Сьомий день, коли Сам Господь спочив від справ творіння, аби освятити й благословити світ, нагадує людині про її духовну мету – з волі Творця бути благословенням для світу. Юдейська традиція вважає тіло людини священною посудиною, що містить Божественний Дух (Лев., 34:3), і пов'язує святість людини з чистотою її тіла та оточення¹³. Натомість людський світ Голден сприймає як далекий від досконалості й духовного покли-

¹⁰ תַּבְּעוּת – давньоєвр. "спокій", пох. від לָבַעַל – "спочити".

¹¹ "Сніг ліпився дуже добре, згадує Голден. – Однак сніжки я нікуди не кинув, хоч уже й націлівся був у машину – вона стояла по той бік вулиці. Просто я передумав. Машина була така біла, гарна. Потім я націлівсь у водогінну колонку. Але колонка теж була біла-біла й гарна. Так я тієї клятої сніжки нікуди й не жбурнув" [5, с. 41].

¹² Це дзен-буддистський коан зі збірки "Мумонкан", що є поштоvhом до сходження на інший рівень свідомості: питання про істину, що її приховує природа.

¹³ Талмуд (תַּלְמוּד ל- давньоєвр. "вивчення") – підкреслює ритуальне значення гігієни, розглядає обов'язкове омовіння обличчя, рук і ніг як спосіб вшанування Творця [Шаб. 50б], містить настанови по догляду за зубами (Шаб., 111а), підкреслює значення охайного ставлення до свого одягу і взуття (Шаб., 114а).

канья, що нехтує подобою Творця¹⁴. Усупереч святості сьомого дня нечистота торкається і Голдена: Еклі в його присутності сколупує свої вугрі [5, с. 40, 42], а потім "перемацує своїми руками чужі речі" [5, с. 27], Стредлейтер голиться [5, с. 33–34] і гладить свої голі груди й живіт [5, с. 44–45], обоє обрізають свої "смердючі нігті" просто на підлогу Голденової кімнати [5, с. 41, 44, 46]¹⁵. Проти волі Голден примножує цю нечистоту і сам порушує заповідь сьомого дня. На прохання Еклі він дістає з валізи свої ножиці, унаслідок чого отримує по "кумполу" Стредлейтерою тенісною ракеткою у дерев'яній коробці [5, с. 30]. Стредлейтеру Голден позичає свою куртку для побачення з Джейн і погоджується написати замість нього твір¹⁶, що зрештою призводить до їхньої сварки і до безпосередньої втрати Голденом подоби Творця, коли Стредлейтер розквашує йому "мармизу" [5, с. 49].

За традицією сьомого дня Голден підсумовує останні дні у Пенсі, та зі своєї співпраці з Творцем пригадує лише те, від чого *утримався*: не склав 4 предмети з п'яти, "і не писав, і не дзвонив" батькам, не переміг зі своєю фехтувальною командою у змаганнях, не побачився з Джейн. Усупереч святості суботи Голден б'є байдики¹⁷, шукає не "спокою" єднання з Богом, що його дарує шабат, а відпочинку. Рішення Голдена залишити школу зумовлене його неприйняттям світу і самої волі Творця. В контексті духовного самовизначення Голдена порушення святості суботи постає його втечею від синів Ізраїля, бо згідно з

¹⁴ Образ людини пов'язаний з нечистотами. Від людського тіла, одягу, обійстя сходить бруд і сморід: Еклі ніколи не чистить зуби [5, с. 27, 31], Стредлейтер не миє бритву після гоління [5, с. 33, 52]; Спенсер має заявлений халат [5, с. 23], Стредлейтер облив "якоюсь гидотою" куртку [5, с. 32], в Еклі смердять "кляті шкарпетки" [5, с. 51]; смердить помешкання Спенсера [5, с. 23], кімната Еклі [5, с. 49, 51, 53], школа, коридор гуртожитку [5, с. 55, 56] і навіть каплиця [5, с. 25].

¹⁵ Згідно з юдейськими законами кашриту (לֶחַדְּשָׁהּ פֹּחַ. וּבִדְשָׁהּ – давньоєвр. "дозволеність" чи "придатність з погляду Закону"), догляд за виразками на шкірі, торкання до тих частин тіла, що зазвичай прикриті одягом, обрізання волосося і особливо нігтів, позаяк уся нечистота людини зосереджується на кінчиках пальців, є *ритуально нечистими*.

¹⁶ За юдейською традицією, писання і перенесення будь-яких речей з одного простору в інший так само відноситься до млахи – 39 видів праці, забороненої в суботу.

¹⁷ "Більш мені не було чого робити" [5, с. 38]; "Просто сидів собі в кріслі і ніякого біса не робив" [5, с. 40]; "Сиджу собі й нічого не роблю" [5, с. 56]; "Однаково робити було нічого" [5, с. 62].

Тороу¹⁸ людина, що не дотримується заповіді сьомого дня, відступає від віри і зраджує свій народ (Вих., 31:14).

Сюжет "Ловця" апелює до подій Священної історії, що розкривають сакральний зміст Заповіту Творця з обраним народом. Втеча Голдена до Нью-Йорка співвідноситься з історією Пророка Йони, який *укривався* від Бога, бо не наважувався нести Слово Боже язичникам, три дні пробув у череві кита, звернувся до Господа і виконав Його волю, збагнувши, що Божої Милості заслуговує усяке Боже створіння. Страх і сором Голдена перед батьками, що спричиняють його втечу¹⁹, виявляють недовіру Творцю, позаяк ставлення до батьків за юдейською традицією свідчить про любов до Бога (Вих., 20:12). Голден не знаходить прихистку вдома, хоч запах передпокою нагадує йому про відчуття сталості й гармонії [5, с. 142]: під час побачення з Фібі він ховається за дверцятами шафи [5, с. 157], а за межами домівки шукає *укриття* у темряві Нью-Йорка [5, с. 139]. Топос нічного міста, маркованого "брудними" написами на стінах, огорнутого смородом перегару і "мільйонів п'ятдесяти" сигарет, укритего "харкотинням та недокурками", співвідноситься з образом "прірви" і "безодні", яка поглинає пророка Йону²⁰. Голден потопає в нетрях тілесної нечистоти, що загрожують йому смертю²¹, і потрапляє в тенета духовних спокус, що увиразнюються топосом утечі²². Подібно до Йони, що жалкує за всохлим кущем і не має милості до ніневітян (Йон., 4:10–11), Голден більше опікується долею зниклих качок з Центрального парку [5, с. 21, 61, 79, 139], аніж спасінням загублених душ Нью-Йорка.

¹⁸ Тора (תּוֹרָה – давньоєвр. "вчення", "закон") – у вузькому значенні П'ятикнижжя Мойсееве, що містить усі основні закони й настанови, у широкому – Святе Письмо (ТаНаХ) і Передання (Талмуд).

¹⁹ Його почуття поділяє й Фібі, що неодноразово застерігає Голдена: "Тато *вб'є* тебе" [5, с. 148, 154]; "Тато тебе *вб'є!*" [5, с. 149, 154]; "*Він* тебе *вб'є*" [5, с. 154]. Побоювання Голдена, що батько таки відішле його "до отої чортової військової школи" [5, с. 149], відтворюють обставини, за яких Джеррі Селінджер опинився у Військовій академії Веллі-Фордж (прообраз школи Пенсі).

²⁰ У Книзі Пророка Йони (Йон., 2:6) поняттям *יָמִין* – давньоєвр. "глибина", "безодня" – позначаються первісні води (неодухотворена матерія) (Бут., 1:2), що були упокорені й упорядковані Творцем (Бут., 1:6–7).

²¹ Замовляє дівчину й отримує стусанів від сутенера, палить і заробляє сухоти, "набирається, як жаба мулу" [5, с. 135] і мало не падає в ставок [5, с. 139].

²² Міркує про те, чи не піти в монастир і не стати католиком, як більшість однолітків [5, с. 53], чи не поїхати до Китаю (батьківщину дзен-буддизму), що ним захоплюється оточення Карла Льюїса [5, с. 133], збирається вирушити на Захід, як хлопці з Грінвіч-Вілліджу, куди раніше вчашав Д. Б. [5, с. 148–149, 174–175, 179].

Відступ від Закону Божого суперечить самій сутності Голдена як ловця дітей. Місія, що її *обирає* Голден [5, с. 154], є втіленням ідеї Заповіту, укладеного Богом з патріархом євреїв Авраамом, за умовами якого обраний ним народ має свідчити серед інших про Єдиного Творця і рятувати їх від духовної смерті (Бут., 17). Згідно з *благословенням*, що його дає син Авраама, Ісаак, своїм синам: "Голос голос Яковів, а руки руки Ісаавові" (Бут., 27:22), народ Ізраїля обраний *славити* Творця, а не виправляти світ. Відтак Голден не може збагнути сенсу свого покликання. Підміну його сутності увиразнює назва роману: "The Catcher in the Rye", де він постає кетчером – ловцем м'яча у бейсбольній грі. Хибність його шляху викриває набуте Голденом каліцтво: розбита у день смерті Аллі рука, що відтоді не стискається в кулак [5, с. 43], і вада Фібі, котра, маючи ушкоджену руку [5, с. 147], успадковує від Голдена шапку ловця. Функціонування мотиву ловця в романі спростовує Голденове уявлення про його призначення²³. Поява Фібі зі старою Голденовою валізою, що сприймається ним як порушення світового ладу [5, с. 180], повторює шлях самого Голдена, розпочатий сьомого дня. Тож його відмова від утечі знаменує відновлення Заповіту з Творцем як віднаходження Голденом власної сутності. Семантика його імені співвідноситься зі святістю сьомого дня і вказує на *захист* Всевишнього, що *утримує* його від гріха (смерті) і дарує "*спокій*" єднання з Ним²⁴. Мисливська шапка, котру Фібі вдягає братові, аби захистити від дощу, нагадує про долоню, що йому на тім'ячко

²³ Голден мріє стати ловцем, та сам наближається до прірви: ховає очі під шапкою і просить матусю подати йому руку [5, с. 29], а згодом ховається від неї в шафі; береже бейсбольну рукавицю Аллі, проте губить власні рукавиці; збирається рятувати дітей, а просить допомоги в померлого брата [5, с. 174]; згадує, як вони з Джейн "весь час ходили за руку" [5, с. 77], однак не наважуються їй зателефонувати; захоплюється містером Антоліні, що ніс на руках тіло Джеймса Касла, однак лякається руки вчителя, коли той мацає його лоб [5, с. 169]. Так само чинить і Фібі: вона тримає Голдена за руку [5, с. 147]; просить Голдена прикласти руку до її чола, вдаючи хвору [5, с. 157]; шукає Голденової руки в темряві [5, с. 159]; та коли Голден відмовляє її від утечі, Фібі щоразу скидає з плеча його руку [5, с. 182], вислизає з його обіймів [5, с. 183], просить забратися, коли Голден тримає її за пояс [5, с. 183].

²⁴ Етимологія топоніму "מ'גזר" (давньоєвр. "Єгипет") – від "גזר" – "межа", "обмеження" – вказує на сакральний зміст старозавітної події виходу євреїв з Єгипту як на звільнення душі від усього, що обмежує і применшує її сутність: "І будеш пам'ятати, що був ти рабом в єгипетському краї, і вивів тебе Господь, Бог твій, звідти сильною рукою та витягнемим ramenom, тому наказав тобі Господь, Бог твій, святкувати суботний день" [Зак. 5:15].

покпала Джейн однієї дощової суботи²⁵ [5, с. 77]. Голден *не ховається* від зливи під навісами Центральному парку: спокій у Богові стає його справжнім *укриттям*. До Голдена повертається відчуття сталості й гармонії Божого світу²⁶. Довіривши Богові дітей, що можуть впасти з каруселі, намагаючись зловити золоте кільце [5, с. 185], і серед них Фібі²⁷, – він *благословляє* Творця і його творіння.

Далі буде

Література

1. Галинская И. Философские и эстетические основы поэтики Дж. Д. Сэлинджера / И. Галинская. – М., 1975. – 189 с. ; Завадская Е. В. Что Сэлинджер ищет в "дзэн"? / Е. В. Завадская // Историко-филологические исследования : сборник статей к семидесятиятилетию академика Н. И. Конрада. – М., 1967. – С. 451–456 ; Черняев С. П. Идеи дзен-буддизма у творчества Дж. Д. Сэлинджера (философский аспект) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філос. наук / С. П. Черняев. – Харків, 1996.

2. Фаликов Б. "Ради толстой тети". Духовные поиски Дж. Д. Сэлинджера [Электронный ресурс] / Б. Фаликов // Иностранная литература. – 2009. – № 2. – Режим доступу:

<http://magazines.russ.ru/inostran/2009/2/fa5.html>. – Назва з екрана.

3. Астватцатуров А. А. Дж. Д. Сэлинджер : опыт чтения [Электронный ресурс] / А. А. Астватцатуров // Астватцатуров А. А. Феноменология текста. Игра и репрессия. Астватцатуров. – М., 2007. – Режим доступу:

<http://www.litmir.net/br/?b=200788&p=57>. – Назва з екрана.

4. Сэлинджер М. А. Над пропастью во сне: мой отец Дж. Д. Сэлинджер. Воспоминания [Электронный ресурс] / М. А. Сэлинджер. – М.–СПб. : Лимбус-Пресс, 2006. – Режим доступу:

http://vk.com/doc3563483_317141476?hash=083689c3f64d40c63f&d1=4667bd959860c81d52. – Назва з екрана.

5. Сэлинджер Дж. Д. Над прірвою у житі / Дж. Д. Сэлинджер ; пер. з англ. О. Логвиненко. – К. : Котигорошко, 1993.

6. Остапенко Л. М. "Ловець" – "Над прірвою": до проблеми рецепції роману Дж. Д. Сэлинджера / Л. М. Остапенко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Сер. "Філологічні науки". – 2014. – Кн. 4. – С. 168–174.

7. Петренко Д. И. Роман Дж. Д. Сэлинджера "Над пропастью во ржи" и его переводы на русский язык / под ред. проф. К. Э. Штайн. / Д. И. Петренко; – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2009. – 240 с.

²⁵ За юдейською традицією, чоловіки покривають голову на знак смирення перед Богом.

²⁶ Каруселі Центрального парку працюють і взимку, там досі крутять ту ж платівку, відколи він був малий, діти так само хапають "золоте кільце" [5, с.183–184].

²⁷ "Господи! Якби ви тільки побачили її в ту хвилину!" [5, с. 186].